

การพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยตามแนวพุทธของตำบลพญาแก้ว
อำเภอเชียงกลางจังหวัดน่าน
Development a large-field agriculture longan by Buddhism of
Phayakaew sub-district, Chianklang district, Nan province.

¹นางพิชยารัตต์ ดิฐภักดีคุณานนท์
Mrs. Pitchayarat Dhitpukdeekunanon
²พระชยานันทมุนี, ผศ.ดร.
Phrachayanantamunee, Asst. Prof. Dr.
³ดร.โสภณ บัวจันทร์
Dr. Sophon Buachan

วิทยาลัยสงฆ์นครน่าน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติฯ
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nan Buddhist College
Corresponding author email: pitchayarat.d@hotmail.com.

Received: May 26, 2022 ; **Revised:** August 5, 2022 ; **Accepted:** August 16, 2022

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) หลักการจัดการ 2) หลักการพัฒนา 3) วิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการจัดการและการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้ว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 19 รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาความ ผลการศึกษาวิจัยพบว่า 1) หลักการจัดการเกษตรแปลงใหญ่ลำไยตำบลพญาแก้ว มี 5 ด้าน คือ ด้านบุคคล ด้านข้อมูลและแผนการปฏิบัติงาน ด้านการบริหาร ด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจ ด้านการปฏิบัติตามแผน ด้านงบประมาณ 2) หลักการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไย มี 5 ด้าน คือ ด้านการลดต้นทุนการผลิต ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต

2 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2565)

ด้านคุณภาพผลผลิต ด้านการรับรองมาตรฐานสินค้า ด้านการตลาด 3) หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการจัดการเกษตรนั้นตั้งอยู่พื้นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง หลักธรรมที่ใช้ในการบริหารจัดการ ใช้หลักอริยสัจ สาราณียธรรม สัพปุริสธรรม บริหารตนใช้หลักปาปนิคธรรม บริหารคนใช้หลักสังคหวัตถุ และบริหารงานใช้หลักอิทธิบาท 4) องค์ความรู้จากการวิจัย คือ 3PS: MDDBS Model หมายถึง 3 หลักการ ได้แก่ หลักการจัดการ (M) หลักการพัฒนา (D) และหลักพุทธธรรม (B) ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร (S)

คำสำคัญ: เกษตรแปลงใหญ่ลำไย, ตำบลพญาแก้ว, การพัฒนาตามแนวพุทธ.

Abstract

Dissertation Title A large-field Agriculture longan by Buddhism of Phayakaew sub-district have objects for: 1) educate principle of management in large of longan agriculture, 2) educate development in large of longan agriculture, 3) analysis buddha's principles for management and development about large longan agriculture at Phayakaew sub-district Chianklang district Nan Province. This research is quality and did in-depth interview and focus group by sample 4 groups total 19 samples; Committee for longan agriculture, monk and academician of agriculture. I use interview form analysis by content and present by descriptive research. Research result: 1) Principle of manage large longan agriculture have 5 results; person, information and plan, administrative, knowledge, practice and budget. 2) Principle of development large longan agriculture have 5 results; reduce product, increase efficiency of product, quality of product, standard of product, marketing. 3) Principle of Buddha for manage agriculture on base sufficiency economy; noble truth, saraniyadhamma - suppurisadhamma, dhamma, sangahavattu and iddhipada 4) Knowledge from research is 3 PS: MDDBS Model; Management, Development, Buddha, Society.

Key word: A large-field longan, Phayakaew, Development by Buddhist Way.

บทนำ

โครงสร้างภาคการเกษตรของไทย เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นรายย่อย มีพื้นที่ถือครองขนาดเล็ก และเป็นการผลิตที่มีลักษณะต่างคนต่างทำ จึงทำให้ภาคเกษตรต้องเผชิญกับปัญหาและข้อจำกัดมาก จึงส่งผลกระทบต่อรายได้และความเป็นอยู่ของเกษตรกร ดังนั้น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จึงได้เข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ดำเนินการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ขึ้น (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559) มีการบริหารจัดการร่วมกัน ให้เกษตรกรเป็นศูนย์กลางใน

การดำเนินงาน บ้านพญาแก้วเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม พืชเศรษฐกิจที่สำคัญทำรายได้ให้แก่ประชากรคือลำไย ในกระบวนการผลิตที่ผ่านมา ต่างคนผลิตและขายไม่มีการรวมกลุ่มกัน พึ่งพาปัจจัยจากนายทุน ขาดแคลนแหล่งน้ำ ขาดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาคุณภาพ ทำให้ผลผลิตไม่ได้คุณภาพ ไม่ได้รับการรับรองมาตรฐาน ไม่มีการคัดเกรดในการขาย ขาดแคลนแรงงานช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิต ส่วนใหญ่จึงขายแบบเหมาสวนให้กับพ่อค้าคนกลาง จึงกระจุกตัวเฉพาะในฤดูกาลจึงทำให้ประสบปัญหา ราคาตกต่ำเกิดปัญหาหนี้สินส่งผลทำให้ครอบครัวขาดความอบอุ่น ท่านพระครูศีลนันทโชติ เจ้าอาวาสวัดพญาแก้ว รองเจ้าคณะอำเภอเชียงกลาง ได้เล็งเห็นประชาชนประสบกับปัญหาเช่นนี้ จึงได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและพัฒนาหาทางแก้ปัญหาเหล่านั้นด้วยการนำเอาหลักพุทธธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง พร้อมทั้งสู้กับปัญหาอุปสรรคนานัปการ เพื่อให้รอดพ้นจากวิกฤตต่าง ๆ จึงทำให้เกษตรกรเกิดแนวความคิดที่จะปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตใหม่ โดยหันมาพึ่งพาตนเองและร่วมมือกันเองในชุมชน โดยการน้อมนำเอาหลักพุทธธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ ซึ่งมีวัดพญาแก้วเป็นศูนย์กลางรวมจิตใจ และเป็นสถานที่ประชุมปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ร่วมกับภาคราชการในลักษณะบวร (บวร = บ้าน-วัด-ราชการ) ต่อมาในปี พ.ศ. 2559 ได้เข้าร่วมระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ตามนโยบายของกรมส่งเสริมการเกษตรกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในชื่อแปลงใหญ่ลำไย ตำบลพญาแก้ว อำเภอเชียงกลาง จังหวัดน่าน ในช่วงต้นปี 2563 ได้เกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทั่วโลก ทำให้มีมาตรการปิดเมืองไม่มีเที่ยวบินและพนักงานในการขนส่งสินค้า รวมถึงการปิดด่านการค้าชายแดน ส่งผลกระทบต่อ การขนส่ง การค้า และการส่งออกสินค้าเกษตร การปิดสถานประกอบการ การหยุดชะงักของกิจกรรมการผลิต การขนส่ง ภาคการท่องเที่ยวภาคบริการต่าง ๆ จึงทำให้แรงงานต่างด้าวเดินทางกลับประเทศ และยังไม่สามารถเดินทางกลับเข้ามาทำงานที่ประเทศไทยได้ ส่งผลให้เกิดปัญหาขาดแคลนแรงงานในภาคเกษตร อาทิ แรงงานเก็บผลไม้ (กองนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตร สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2563) จากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่จะเป็นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการนำนโยบายส่งเสริมการเกษตรไปปฏิบัติและศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการดำเนินงานแปลงใหญ่ สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนายังไม่มีการดำเนินการเลย

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวแล้ว ภายใต้สถานการณ์วิกฤตการแพร่เชื้อระบาดของโรคไวรัสโคโรน่าเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ มีผลกระทบต่อภาคเกษตรค่อนข้างมาก ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะที่เป็นเกษตรกรพุทธศาสตร์เพื่อบ้านวัดชุมชนและสังคมได้มีส่วนร่วม

4 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2565)

กิจกรรมนี้มาด้วย จึงตัดสินใจที่จะดำเนินการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ “การพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ ลำไยตามแนวพุทธของตำบลพญาแก้วอำเภอเชียงกลางจังหวัดน่าน” ว่ามีหลักการจัดการและการพัฒนาอย่างไรบ้าง ใช้หลักพุทธธรรมอะไรในการแก้ปัญหาให้เกษตรกร เพื่อเป็นต้นแบบในการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยตามแนววิถีพุทธของจังหวัดน่าน ตลอดจนการประกอบอาชีพ การเกษตรอื่นให้สามารถแก้ไขปัญหาความเดือดร้อน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการจัดการเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้วอำเภอเชียงกลางจังหวัดน่าน
2. เพื่อศึกษาหลักการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยตามแนวพุทธของตำบลพญาแก้วอำเภอเชียงกลางจังหวัดน่าน
3. เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการจัดการและการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้วอำเภอเชียงกลางจังหวัดน่าน

ระเบียบวิธีวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบสัมภาษณ์ (Interview Qualitative Research) ประการแรก ได้ศึกษาเอกสารตำราวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักการจัดการเกษตรแปลงใหญ่ลำไย หลักการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยตามแนวพุทธ และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้วอำเภอเชียงกลางจังหวัดน่าน ประการที่สอง เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลสำคัญบุคคลผู้เกี่ยวข้องมีส่วนได้ส่วนเสียเกี่ยวกับหลักการจัดการเกษตรแปลงใหญ่ลำไย หลักการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยตามแนวพุทธ และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้วอำเภอเชียงกลางจังหวัดน่าน เพื่อยืนยันองค์ความรู้ที่ได้ไปศึกษาค้นคว้าและจากการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่ตั้งไว้

2. กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) แบ่งเป็น 4 กลุ่ม รวมทั้งหมด 19 รูป/คน ได้แก่ เกษตรกรสมาชิกแปลงใหญ่ลำไย จำนวน 7 คน คณะกรรมการแปลงใหญ่ลำไย จำนวน 7 คน พระสงฆ์นักพัฒนา จำนวน 1 รูป และนักวิชาการเกษตรและผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 4 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) เป็นแบบมีโครงสร้าง ชนิดปลายเปิด (Structure In-depth Interview) ได้มาโดยการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักการจัดการเกษตรแปลงใหญ่ลำไย หลักการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยตามแนวพุทธ และหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรแปลงใหญ่ลำไย มีกระบวนการสร้างเครื่องมือ คือ 1) กำหนดประเด็นหลักในการสัมภาษณ์ตามกรอบแนวคิดในการวิจัย 2) จัดทำร่างแบบสัมภาษณ์และคำถามแต่ละประเด็น 3) นำร่างแบบสัมภาษณ์ที่ได้ไปให้อาจารย์ที่ปรึกษา 2 ท่าน ตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์ ว่าตรงตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัยและคำแนะนำข้อเสนอแนะ จากนั้นนำไปปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา 2 ท่าน 4) นำแบบสัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบเครื่องมือว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์และเนื้อหาหรือไม่ จากนั้นจึงนำไปแก้ไขปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีวิธีการดังนี้

1) การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Study) เป็นการเก็บข้อมูลในลักษณะข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) และทุติยภูมิ (Secondary Data) จากพระไตรปิฎก เอกสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา หนังสือ ตำรา และเอกสารงานวิชาการต่างๆ ทั้งที่เป็นหนังสือและสื่อสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ ในการนี้ผู้วิจัยจะเลือกเฉพาะในส่วนที่เชื่อมโยงหรือมีส่วนสัมพันธ์กับเนื้อหาสาระและกรอบแนวคิดในการวิจัย

2) การสัมภาษณ์ (Interview) ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ตอบตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ได้ตั้งประเด็นไว้และตอบอย่างอิสระในการตอบ โดยข้อมูลที่ได้จะเป็นข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ทั้งหมดทำให้ทราบภาพสะท้อนข้อเท็จจริงตามกรอบแนวคิดการวิจัยและนำข้อมูลทุกส่วนที่ได้รับมาทำการวิเคราะห์ข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากการรวบรวมมาอย่างเป็นระบบ โดยใช้ข้อมูล 2 ส่วน ดังนี้ 1) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาความ 2) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียงเรียงและจำแนกวิเคราะห์สังเคราะห์อย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อมๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยตามแนวพุทธของตำบลพญาแก้วอำเภอเขียงกลางจังหวัดน่าน” มีผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. หลักการจัดการเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้ว

1) หลักการจัดการเกษตรแปลงใหญ่ลำไย ได้แก่ ด้านบุคคล มีคณะกรรมการเป็นกลไกขับเคลื่อนที่สำคัญมาก ด้านข้อมูลและแผนการปฏิบัติงาน มีวางระบบจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ด้านการบริหาร ใช้รูปแบบคณะกรรมการและให้สมาชิกมีส่วนร่วม

2) หลักการบริหารจัดการโครงการระบบส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดในการบริหารงาน คือ การประชุมชี้แจงสร้างความเข้าใจโครงการแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ ให้เป็นแนวทางเดียวกัน มีการวางแผนงานแบบบูรณาการกับหน่วยงานต่างๆ เช่น หน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ภายในจังหวัดน่านโดยดำเนินการตามนโยบายของกรมส่งเสริมการเกษตร ได้รับการสนับสนุนงบประมาณและเทคโนโลยีรวมทั้งนวัตกรรมมาใช้ ให้คำแนะนำและติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง และสมาชิกมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนการดำเนินงาน

2. หลักการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยตามแนวพุทธของตำบลพญาแก้ว มีการพัฒนา 5 ด้าน คือ 1) ด้านการลดต้นทุนการผลิต 2) ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต 3) ด้านคุณภาพผลผลิต 4) ด้านการรับรองมาตรฐานสินค้า และ 5) ด้านการตลาด

1) ด้านการลดต้นทุนการผลิต สิ่งสำคัญในการดำเนินงานลำดับแรก คือ การจัดทำข้อมูลต้นทุนการผลิต การจัดทำบัญชี และการวิเคราะห์ต้นทุนเพื่อทำแผนลดต้นทุนการผลิต รวมทั้งวิเคราะห์สภาพดิน จัดทำฐานเรียนรู้การลดต้นทุน เช่น การตัดแต่งกิ่งเพื่อให้ลำไยมีคุณภาพดีมีขนาดผลโตขายได้ราคาดี ทำให้มีรายได้มากกว่ารายจ่าย มีการฝึกอบรมทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติเพื่อสร้างความเข้าใจแก่สมาชิกมากยิ่งขึ้น รวมทั้งการติดตามประเมินผลซึ่งดำเนินการในรูปแบบของเวทีชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

2) ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต จัดเวทีชุมชนเพื่อศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลการผลิตว่ามีจุดเด่นจุดอ่อนตรงไหน แล้วจัดทำฐานเรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ดำเนินการฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ การศึกษาดูงาน การค้นหาเกษตรกรต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ ถอดบทเรียนเพื่อนำองค์ความรู้ทำเป็นสื่อเผยแพร่และสร้างเป็นวิทยากรต้นแบบ สมาชิกมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้แล้วนำมาปฏิบัติ

3) ด้านคุณภาพผลผลิต มีการวิเคราะห์ข้อมูลคุณภาพผลผลิตว่าเดิมเป็นอย่างไร จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ มากำหนดเป้าหมายร่วมกัน โดยให้มีการพัฒนา

ขนาดลำไยให้ได้ขนาด AA ร้อยละ 60 สีสวย รสชาติหวานและมีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค เพราะว่าเป็นที่ความต้องการของตลาด มีการจัดทำฐานเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีการตัดแต่งกิ่งและข้อผล การราดสารโปแตสเซียมคลอไรด์เพื่อชักนำการออกดอก การใส่ปุ๋ยให้ถูกต้องและเหมาะสม มีการศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากแปลงที่ประสบผลสำเร็จ

4) ด้านการรับรองมาตรฐานสินค้า มีการกำหนดเป้าหมายในการเข้าร่วมโครงการมาตรฐาน GAP ร่วมกัน โดยเกษตรกรทุกคนต้องได้รับการรับรองทุกแปลง ได้รับการสนับสนุนโครงการและงบประมาณจากกรมส่งเสริมการเกษตรในการฝึกอบรม รวมทั้งตรวจประเมินแปลงเบื้องต้น มีหน่วยงานร่วมบูรณาการในการขับเคลื่อนงานให้บรรลุเป้าหมาย ได้แก่ ศูนย์วิจัยและพัฒนาการเกษตรน่าน กรมวิชาการเกษตรทำหน้าที่ตรวจรับรองแปลง สถานีพัฒนาที่ดินน่าน ส่งเสริมการผลิตปุ๋ยหมัก ปุ๋ยชีวภาพ สารไล่แมลง การปรับปรุงบำรุงดิน เพื่อลดการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี เกษตรกรปฏิบัติตามหลักเกณฑ์เงื่อนไขที่กำหนด

5) ด้านการตลาด จำเป็นต้องมีการฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ จัดทำฐานเรียนรู้ เพื่อพัฒนาลำไยให้มีคุณภาพดี ตรงกับความต้องการของตลาด โดยใช้การตลาดนำการผลิตตามนโยบายของกระทรวงเกษตรฯ มีการค้าขายกับพ่อค้าประเทศจีนและพ่อค้าต่างจังหวัดมานาน บูรณาการจำหน่ายสินค้าแบบออนไลน์กับภาคเอกชน เพื่อขยายโอกาสด้านการตลาดให้มีช่องทางมากขึ้น เช่น การขายออนไลน์บน Facebook, Line การจัดงานประชาสัมพันธ์สวนลำไยทุกปี มีการวางแผนด้านการตลาดร่วมกับสมาชิกแปลงใหญ่ กำหนดรูปแบบการขาย และส่งเสริมการแปรรูปเพื่อเพิ่มมูลค่าและเพิ่มช่องทางการตลาด รวมทั้งสนับสนุนสินเชื่อให้แก่กลุ่มวิสาหกิจชุมชนเพื่อขับเคลื่อนด้านการตลาดให้มีประสิทธิภาพเกิดความเข้มแข็ง

ผลกระทบเกี่ยวกับการจัดการแปลงใหญ่ในสถานการณ์การระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา (โควิด-19) ส่วนใหญ่ได้รับผลกระทบด้านการจำหน่ายผลผลิตและด้านการตลาด เนื่องจากภาวะวิกฤตโควิด-19 ทำให้พ่อค้าจากประเทศจีนและพ่อค้าส่งออกไม่สามารถมาซื้อลำไยตามที่ได้ตกลงกันไว้ เป้าหมายการดำเนินงานของกลุ่มที่วางแผนในการจำหน่ายเป็นการขายแบบสดช่อทะกร้าขาว 100 % นั้นปรากฏว่าขายได้ประมาณ 50 % เท่านั้น ที่เหลือเกษตรกรขายแบบร่อนให้กับพ่อค้าในพื้นที่ ซึ่งขายได้ราคาต่ำกว่าแบบสดช่อทะกร้าขาวกิโลละ 10 บาททำให้รายได้ลดลงมาก นอกจากนี้ยังมีผลกระทบด้านแรงงาน เนื่องจากขาดแรงงานในการเก็บเกี่ยวจึงเก็บเกี่ยวไม่ทันบ้าง วิธีการจัดการส่วนใหญ่เกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนเป้าหมายจากขายแบบสดช่อมาขายแบบร่อนให้กับพ่อค้าในพื้นที่ แต่ก็ยังมีสมาชิกบางคนที่มีคุณภาพดี สามารถขายให้กับพ่อค้าเจ้าประจำได้ สมาชิกหลายรายหันมาเพิ่มช่องทางการขายผลสดทางออนไลน์ และส่วนใหญ่บอกว่าต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ยอมรับกับสิ่งที่เกิดขึ้น

และหันมาพึ่งพาหลักพุทธธรรมและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งก็ได้ปฏิบัติกันอยู่แล้ว และนำเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ มาแก้ปัญหาและเพิ่มมูลค่าให้มากขึ้น

3. หลักพุทธธรรมเกี่ยวกับการจัดการและการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของ ตำบลพญาแก้ว ใช้หลักพุทธธรรมและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทุกประการ ประกอบด้วย 3 ท่วง 2 เงื่อนไข ดังนี้ ความพอประมาณ เป็นความพอดี ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน และเงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วยความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียรใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต มีผลการวิจัย ดังนี้

1) ด้านการบริหารจัดการเกษตรแปลงใหญ่ลำไย

(1) หลักอริยสัจ ได้แก่ ศึกษาปัญหาเกี่ยวกับเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้ว (ทุกข์) ศึกษาค้นหาสาเหตุแห่งปัญหาดังกล่าว (สมุทัย) ศึกษาค้นหาเป้าประสงค์ที่จะก้าวผ่านปัญหาดังกล่าวที่ได้วางไว้ร่วมกัน (นิโรธ) ศึกษาค้นหาแนวทางกระบวนการวิธีการที่จะให้บรรลุถึงเป้าประสงค์ที่ได้ตั้งไว้แล้ว แล้วลงมือกระทำตามทุกขั้นตอนอย่างรอบคอบ (มรรค)

(2) สาราณียธรรม ได้แก่ ธรรมที่เป็นเหตุให้ระลึกถึงกันมีอุปการะมาก ทำให้เป็นที่รักที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อความไม่ทะเลาะวิวาทกัน เพื่อความรักสามัคคีต่อกัน เพื่อความเป็นหมู่คณะอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกเกษตรแปลงใหญ่ลำไยพญาแก้ว

(3) สัปปุริสธรรม ได้แก่ คุณธรรมคุณงามความดีเป็นตัวคอยกำหนดให้ผู้บริหารในฐานะเป็นคณะกรรมการเกษตรแปลงใหญ่ลำไยพญาแก้วต้องปกครองช่วยเหลือสมาชิก สมควรต้องกระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุคลากรอื่นและจะต้องบังคับใจตนเองให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดี

(4) หลักธรรมเพื่อการบริหารตนบริหารคนและบริหารงาน ได้แก่ 1) หลักปาปนิกรธรรมเพื่อการบริหารตน 2) หลักสังคหวัตถุธรรมเพื่อการบริหารคน 3) หลักอิทธิบาทเพื่อการบริหารงาน

2) ด้านการพัฒนาการเกษตรแปลงใหญ่ลำไย หลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไย คือ จักรคือล้อที่นำไปสู่เป้าหมาย ทัศนธรรมมีกัตถะประโยชน์ปัจจุบัน อิทธิบาทนำไปสู่ความสำเร็จ และผละกำลังที่นำไปสู่เป้าประสงค์ที่วางไว้ร่วมกันของสังคมพุทธเกษตร เชียงกลาง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการวิจัย “การพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยตามแนวพุทธของตำบลพญาแก้วอำเภอเขียงกลางจังหวัดน่าน” พบว่า หลักการจัดการเกษตรแปลงใหญ่ลำไย มี 5 ด้าน คือ

ด้านบุคคล ได้จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อเป็นองค์กรที่ผลักดันวิสัยทัศน์พันธกิจและกลยุทธ์และทำหน้าที่เป็นกลไกในการขับเคลื่อนเกษตรแปลงใหญ่ลำไยฯ ไปสู่เป้าหมาย แต่ละท่านมีความเสียสละ เข้าใจงาน ประสานงานกับเจ้าหน้าที่และสมาชิกอย่างดี สมาชิกทุกคนให้ความร่วมมือในการประชุม อบรม ถ่ายทอดความรู้ ศึกษาดูงาน เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องก็ได้ติดตามงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ชาวบ้านพญาแก้วได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการ ให้เป็นตำบลตัวอย่างต้นแบบในการน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาใช้ในการดำเนินชีวิต ภายใต้การนำโดยมีพระครูศีลนันทโชติ (อินทอง สีโลโชโต) รองเจ้าคณะอำเภอเขียงกลาง เจ้าอาวาสวัดพญาแก้ว เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณมีการสอนหลักธรรมให้แก่ประชาชน ร่วมกับผู้นำโดยธรรมชาติ ประชาชนชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ทางราชการทุกส่วนงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเกษตรแปลงใหญ่ลำไย และได้เป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลพญาแก้ว (อ.ป.ต.พญาแก้ว) ขององค์กรคณะสงฆ์ทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นเสาหลักของประเทศไทยเรา ที่ได้น้อมนำหลักการพัฒนา 8 ด้าน มาพัฒนาไปพร้อมกันได้แก่ ด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย สัมมาชีพ สันติสุข ศึกษาสงเคราะห์ สาธารณสงเคราะห์ กตัญญูกตเวทิตาธรรม และด้านสามัคคีธรรม สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เรื่องสามห่วงสองเงื่อนไข ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ รัชกาลที่ 9 สรุปใจความได้ว่า พอประมาณในทุกอย่าง มีเหตุผลในการตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงทุกด้าน เงื่อนไขความรู้ มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการอย่างรอบด้าน เงื่อนไขคุณธรรม ตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต” (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพล อดุลยเดช, 2565) และยังสอดคล้องกับพุทธปรัชญา เรื่อง อริยสัจ สรุปการตีความสำคัญได้ว่า ศึกษากำหนดรู้ปัญหาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยฯ จุดบันทึกว่าอะไรคือปัญหาเรียงตามลำดับความสำคัญ (ทุกข์) ศึกษาค้นหาจุดบันทึกสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลที่ทำให้เกิดปัญหาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยกำหนดละ (สมุทัย) ศึกษาค้นหาจุดบันทึกเป้าหมายที่จะให้หลุดพ้นจากปัญหาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยทำให้แจ้ง (นิโรธ) ศึกษาค้นหาจุดบันทึกกระบวนการที่จำให้หลุดพ้นปัญหาดำเนินไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ให้ได้ (มรรค) เรียกว่าวิเคราะห์ตามแนวอริยสัจ (ส.ม. (ไทย) 19/1665/528) ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาวิระศักดิ์ อภินนทเวที (แสงพงษ์) เรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา” สรุปใจความได้ว่า เกษตรทฤษฎีใหม่ คือ แนวทางพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระ

10 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2565)

ปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานไว้ให้แก่เกษตรกรไทยนำไปปฏิบัติ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้แม้ในยามที่มีปัญหาด้านการตลาดหรือสภาพแวดล้อมอยู่ในภาวะวิกฤติ ภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียงส่งเสริมความเข้มแข็งในชุมชน (พระมหาวีระศักดิ์ อภินนทเวที (แสงพงษ์), 2562) ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของกมลรัตน์ ธีรพงษ์ เรื่อง “นโยบายเกษตรแปลงใหญ่กับบริบทของภาคเกษตรไทยในปัจจุบัน” สรุปใจความได้ว่า ที่สอดคล้อง คือ หลังมีการส่งเสริมนโยบายเกษตรแปลงใหญ่ ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตสินค้าเกษตรลดลง และผลผลิตเพิ่มขึ้น และเมื่อวิเคราะห์ SWOT Analysis ของนโยบาย พบว่า จุดแข็งคือการที่ภาคเกษตรของประเทศไทยมีหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุนภาคเกษตรอย่างชัดเจน ทำให้การดำเนินนโยบายสามารถทำได้ อย่างมีประสิทธิภาพ

ด้านข้อมูลและแผนการปฏิบัติงาน พบว่า คณะกรรมการเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้วได้วางระบบจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ มีข้อมูลพื้นที่ ข้อมูลสมาชิก ข้อมูลผลผลิต มีการประชุมปรึกษาหารือ มีแผนการปฏิบัติงานชัดเจนทั้งระดับตำบล อำเภอ และจังหวัด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า คณะกรรมการเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้ว ได้นำองค์ความรู้ที่ได้จากแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงมาพร้อมกับแนวคิดคณะสงฆ์ อ.ป.ต.พญาแก้ว ในการบริหารครอบครัวโดยการจดบันทึกรายรับรายจ่ายวิเคราะห์สิ่งจำเป็นและสิ่งของฟุ่มเฟือย จึงได้เก็บรวบรวมข้อมูลพื้นฐานของรายครอบครัว เพื่อนำมาวิเคราะห์เป็นองค์รวมของหมู่บ้าน วางแผนดำเนินการ สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ของในหลวง รัชกาลที่ 9 เรื่องการทำบัญชีครัวเรือน สรุปใจความได้ว่า “บัญชีครัวเรือน (home accounting) เป็นการนำการบัญชีมาประยุกต์เพื่อเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่ง เพื่อที่จะทำครัวเรือนและหรือผู้ประกอบการทราบถึงผลกำไรหรือขาดทุนจากการประกอบธุรกิจนั้น” (ภัทรา เรื่องสินภิญญา, 2555)

ด้านการบริหาร ใช้หลักการบริหารในรูปแบบคณะกรรมการและให้สมาชิกมีส่วนร่วม มีความโปร่งใส มีความเข้มแข็ง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า เกษตรกรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้วฯ มีการช่วยเหลือตัวเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มุ่งให้เกิดความสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งทางวัตถุสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้อย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับหลักการดำเนินงานของสหกรณ์ ของธำพรณ์ กำเนิดศิริ ที่กล่าวว่า การร่วมมือกัน ระบบสหกรณ์เป็นระบบที่ใช้ประโยชน์และมีชีวิตความเป็นอยู่ร่วมกัน และเป็นระบบเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยหลักการดำเนินงานของสหกรณ์ คือ การร่วมมือกัน (ธำพรณ์ กำเนิดศิริ, 2565)

ด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจ มีเจ้าหน้าที่ราชการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือทำการประชุมชี้แจงสร้างความรู้ความเข้าใจโครงการแก้คณะกรรมการและสมาชิกให้เป็นแนวทางเดียวกันเพื่อการทำงานที่เป็นระบบ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า คณะกรรมการเป็นผู้ประสานสืบทอด ใช้กลุ่มทางสังคมให้เป็นประโยชน์ คือ บวร อันหมายถึงชาวบ้านเกษตรกรแปลงใหญ่ลำไยพญาแก้ว วัด องค์กรทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นที่พึงพอใจให้หลักธรรมในการดำเนินชีวิตในการประกอบอาชีพในการทำเกษตรแปลงใหญ่ลำไยพญาแก้ว และราชการหรือโรงเรียน เป็นตัวแทนแหล่งความรู้ มีหน้าที่ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับเกษตรแปลงใหญ่ลำไยพญาแก้ว เมื่อทั้งสามกลุ่มร่วมมือกัน พร้อมเพรียงกันลงมือทำเกษตรแปลงใหญ่ลำไย พร้อมรับผลที่เกิดจากผลิตนั้นประโยชน์ความสุขความเจริญจึงเกิดขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการเกษตรกรรม : ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น ของนายกั ใจวงศ์ สรุปใจความได้ว่า ปราชญ์ชาวบ้าน บุคคลที่เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านและนำภูมิปัญญาไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิต จนประสบความสำเร็จ สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่า ของอดีตกับปัจจุบันได้เหมาะสม เพื่อที่จะดำรงชีวิตรอดอย่างมีความสุข ซึ่งได้สืบทอดและเชื่อมโยงมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน (นายกั ใจวงศ์ และคณะ, 2565)

ด้านการปฏิบัติตามแผน ได้ทำงานตามแผนที่กำหนดไว้แบบบูรณาการเข้ากับทุกศาสตร์และหน่วยงานราชการและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า คณะกรรมการกลุ่มเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้ว ได้ไปศึกษาดูงานจากผู้ประสบความสำเร็จ ในการทำเกษตรแปลงใหญ่มาแล้วได้องค์ความรู้จากส่วนราชการ โดยเฉพาะเกษตรอำเภอเขียงกลาง เกษตรจังหวัดน่าน และองค์ความรู้จากพระสงฆ์ในพื้นที่ โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของวิกฤตการแพร่ระบาดของเชื้อที่เกิดขึ้น เกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้วมีความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการปฏิบัติ สอดคล้องกับพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งท่านพระราชทานให้กับประชาชนเนื่องในโอกาสต่างๆ อยู่เนืองๆ แม้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงก็เช่นเดียวกัน จะต้องมีเงื่อนไขด้านคุณธรรมเข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตและหน้าที่การงาน ในทุกกลุ่มอาชีพ เงื่อนไขด้านคุณธรรมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราโชวาทให้น้อมนำมาปฏิบัติ คือ 1) ให้ทุกคนคิด พูด ทำ ด้วยความเมตตาต่อกัน 2) ให้ทุกคนช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกัน ประสานประโยชน์ให้เกิดขึ้นทั้งต่อตนเองผู้อื่นและสังคม 3) ให้ทุกคนประพฤติสุจริต อยู่ในระเบียบแบบแผนของกติกาทางสังคมอย่างเท่าเทียมกันและ 4) ให้ทุกคนมีเหตุมีผลดำรงตนอยู่บนความถูกต้อง (พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2565)

ด้านงบประมาณ รัฐบาล (ราชการ) ได้สนับสนุนงบประมาณโครงการตามความต้องการของกลุ่มเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้วอำเภอเขียงกลางจังหวัดน่าน ทั้งนี้

12 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2565)

อาจเป็นเพราะว่า การรวมกลุ่มของกลุ่มเกษตรกรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้ว อย่างเหนียวแน่นมั่นคง เกิดพลังการต่อรองในการให้ภาครัฐเข้ามาช่วยสนับสนุนงบประมาณในการลงทุนแก่มวลชนสมาชิก สอดคล้องกับแนวคิดการขับเคลื่อนนโยบายสำคัญ เรื่องโครงการตามนโยบายสำคัญ (Agenda) 15 โครงการ ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ “การสร้างกลไกที่ช่วยให้เกษตรกรที่ประสบปัญหาทางการเงินและไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการเงินในระบบการเงินกระแสหลัก เช่น สถาบันการเงิน กองทุนการเงินของรัฐ เป็นหลักการนโยบายการเงินที่สำคัญของประเทศ ที่ควรจะต้องมีระบบการเงินที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดการลงทุนพัฒนาการผลิตและผลิตภัณฑ์ที่ส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยนผลิตภาพการผลิต และนำไปสู่การสร้างรายได้ลดความเหลื่อมล้ำ ตลอดจนสร้างการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2565)

หลักการพัฒนาเกษตรกรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้วมี 5 ด้าน คือ ด้านการลดต้นทุนการผลิต ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ด้านคุณภาพผลผลิต ด้านการรับรองมาตรฐานสินค้า และด้านการตลาด ด้านการลดต้นทุนการผลิต พบว่าได้มีการจัดทำบัญชี เพื่อนำข้อมูลมากำหนดราคาให้พออยู่ได้ทีราคาดมดุลทั้งผู้รับซื้อและผู้ขาย มีการลดในสิ่งที่ไม่จำเป็นลง มีฐานเรียนรู้ต้นแบบ และมีหน่วยงานให้การสนับสนุนด้านวิชาการและงบประมาณ มีการสรุปผลที่เกิดขึ้นและพัฒนาต่อยอด ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตเน้นถึงเรื่องระบบน้ำ การปรับปรุงดิน การตัดแต่งกิ่ง ศึกษาหาความรู้ใหม่ๆ ทั้งในกลุ่มและนอกกลุ่ม ด้านคุณภาพผลผลิตได้กำหนดเป้าหมายร่วมกันในการพัฒนาคุณภาพผลผลิตให้เป็นที่ต้องการของตลาด ได้เน้นการใช้เทคโนโลยีในการทำให้คุณภาพผลลำไยโต รสชาติหวาน ปลอดภัย ด้านการรับรองมาตรฐานสินค้า ได้รับการรับรองมาตรฐาน GAP ทุกรายทุกแปลง 100% ในด้านการตลาด ใช้หลักตลาดนำการผลิต โดยติดต่อประสานงานกับพ่อค้าล่วงหน้า เน้นสินค้าดีมีกำไร ชื่อสัตย์สุจริตโปร่งใส และเป็นธรรมกับทุกฝ่าย มีการนำนวัตกรรมใหม่ๆ มาใช้ทำให้การพัฒนาเกษตรกรแปลงใหญ่ดำเนินต่อไปอย่างมีคุณภาพอาจเป็นเพราะว่า กลุ่มแปลงใหญ่ลำไยตำบลพญาแก้วมีความต้องการที่จะพัฒนาการผลิตลำไยให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่ดีตามความต้องการของตลาดเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ประกอบกับหน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีการทำงานแบบบูรณาการ กับภาคเอกชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง มีการศึกษาข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลในการนำมาวางแผนพัฒนาทั้ง 5 ด้าน สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ บุษงา จินดาวานิชสกุล เรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ในการผลิตลำไยนอกฤดูจังหวัดสระแก้ว” ที่กล่าวว่าเกษตรกรได้รับรู้ข่าวสารจากเกษตรกรตำบลระดับมากและความเข้าใจน้อยที่สุด คือ การนำเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมเข้ามาร่วมในการผลิต เกษตรกรมีความต้องการการส่งเสริมการเกษตรในระดับมาก โดยมีความต้องการระดับมากที่สุด 3 ประเด็น ได้แก่ ความต้องการการผลิตลำไยคุณภาพมาตรฐาน GAP ความต้องการการฝึกอบรม และความต้องการการสนับสนุนปัจจัยการ

ผลิต เกษตรกรมีปัญหาระดับปานกลาง 2 ประเด็น ได้แก่ ความเข้มแข็งของกลุ่มแปลงใหญ่ และความรู้และประสบการณ์การผลิตลำไยนอกฤดู และแนวทางการส่งเสริม ได้แก่ การส่งเสริมเกษตรกรในรูปแบบฝึกรวมการผลิตลำไยคุณภาพมาตรฐาน GAP ร่วมกับการเยี่ยมชมในพื้นที่ ส่งเสริมการจัดทำแปลงเรียนรู้โดยสนับสนุนปัจจัยการผลิต การส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการบริหารจัดการร่วมกันเพื่อการลดต้นทุน เพิ่มผลผลิต ยกระดับคุณภาพผลผลิตสู่มาตรฐานสอดคล้องความต้องการตลาด (บุหงา จินดาวานิชสกุล, 2561) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ กานต์ เสกขุนทด เรื่อง “การพัฒนาการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ไปสู่การปฏิบัติ” ที่กล่าวว่า ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางโดยปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การดำเนินงาน ได้แก่ ด้านการลดต้นทุน ด้านการพัฒนาคุณภาพผลผลิตและด้านการตลาด ปัญหาการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีปัญหาสูงสุด คือ ด้านการพัฒนาเกษตรกร ด้านการดำเนินการและด้านการประชาสัมพันธ์ และแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ รัฐควรส่งเสริมโดยมีการถ่ายทอดความรู้จัดทำข้อมูลเกษตรกร และมีการประชาสัมพันธ์การเข้าร่วมโครงการ ควรพัฒนาเกษตรกรเกี่ยวกับการลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการจัดการแปลงเกษตร ส่งเสริมให้มีการใช้ปัจจัยการผลิตร่วมกัน พัฒนาช่องทางตลาด และควรทำการประชาสัมพันธ์ให้เกษตรกรเข้าร่วมรับรู้เกี่ยวกับการพัฒนาการผลิตการตลาด ด้านการติดตามและประเมินผลควรทำการจัดประชุมเพื่อทบทวนเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงานโครงการ (กานต์ เสกขุนทด, 2561)

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวกับเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้วอำเภอยะเยี่ยงกลางจังหวัดน่าน ได้ใช้หลักธรรมเพื่อการทำงานหลายรูปแบบ ได้แก่ หลักการบริหารคนใช้หลัก ปาปนิกรธรรม หลักการบริหารงานโดยใช้หลักสังคหวัตถุธรรม หลักอิทธิบาท 4 จักร 4 ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ และพละ 5 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าเป็นหมู่บ้านซึ่งเป็นหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบลพญาแก้ว (อ.ป.ต.พญาแก้ว) สอดคล้องต้องกันกับงานวิจัยของ อัครเดช พรหมกัลป์ และคณะ เรื่อง “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการขับเคลื่อนหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการภายใต้การขับเคลื่อนตามแนวพระราชรัฏฐ์” สรุปใจความได้ว่า “1) การยกระดับการพัฒนาเพื่อให้ประชาชนรักษาศีลหรืออริศลสิกขา โดยการพัฒนาด้านศีลธรรมและวัฒนธรรม คือ การยกระดับโครงการหมู่บ้านรักษาศีล 5 โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนและนอกโรงเรียน การยกระดับโครงการวัด ประชา รัฐ สร้างสุข 2) การยกระดับการพัฒนาเพื่อให้ประชาชนพัฒนาสมาธิหรืออริจิตสิกขา โดยการพัฒนาด้านการเสริมสร้างสันติสุข คือ การยกระดับโครงการแผ่นดินธรรม แผ่นดินทอง” (อัครเดช พรหมกัลป์

14 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2565)

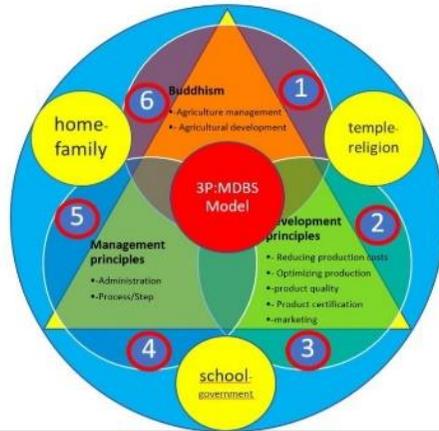
และคณะ, 2563) ทั้งยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระมหาวิระศักดิ์ อภินนทเวที (แสงพงษ์) เรื่อง “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา” หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา ได้แก่ 1) หลักนาถกรรม 10 ส่งเสริมด้านการพึ่งพาตนเอง 2) หลักสังคหวัตถุ 4 ส่งเสริมด้านรวมพลังของเกษตรกร 3) หลักสัปปริสธรรม 7 ส่งเสริมด้านการพัฒนาก้าวหน้า (พระมหาวิระศักดิ์ อภินนทเวที (แสงพงษ์), 2562) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ วิริลพัชร บางปลากรด เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านพันเส้าอำเภอบางระกำจังหวัดพิษณุโลก” ที่กล่าวว่า แนวคิดการพึ่งตนเองตามหลักพุทธศาสนา เน้นใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสังสมคิดค้นของปราชญ์ชาวบ้านถือเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนโดยถือเอาธรรมเป็นที่พึ่งในด้านจิตใจ นำไปประยุกต์ใช้ในแก้ไขปัญหาและนำไปสู่การปรับปรุงส่งเสริมตนเองให้รู้จักการประมาณ พออยู่พอกิน พึ่งตนเองได้ รู้จักแบ่งปันเกื้อหนุนกัน (วิริลพัชร บางปลากรด, 2562) ตรงกันกับงานวิจัยของ พระมหา ก้องไพร สาคโร และคณะ เรื่อง “การบูรณาการพุทธธรรมในการพัฒนาก้าวหน้าของเกษตรทฤษฎีใหม่” สรุปใจความได้ว่า การบูรณาหลักพุทธธรรมด้วยหลักในการพัฒนาก้าวหน้ากับเกษตรทฤษฎีใหม่ด้วยหลักสัปปริสธรรม 7 ทำให้เกิดผล ได้แก่ ใช้ชีวิตด้วยความพอดี รู้จักประมาณ มีจิตใจเยือกเย็น รู้จักรอคอย รู้จักความเป็นไปของชุมชนที่ตนอยู่ว่า มีวัฒนธรรม ความเชื่ออันอย่างไร รู้จักให้เกียรติเคารพในความคิดเห็นของผู้อื่น มีจุดมุ่งหมายบริหารจัดการทรัพยากรดินและน้ำเพื่อการเกษตร ในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทำให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเอง (พระมหา ก้องไพร สาคโร (เกตุสาคโร) และพระครูสุธี คัมภีร์ญาณ, 2563)

โดยสรุปแล้ว งานวิจัยเรื่องนี้จะเน้นเรื่องการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการทำเกษตรแปลงใหญ่ลำไย ซึ่งภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนได้นำหลักพุทธธรรมมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติทุกขั้นตอน ทั้งหลักการจัดการเกษตรแปลงใหญ่ลำไย หลักการพัฒนา และการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการจัดการและพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไย

องค์ความรู้จากการวิจัย

องค์ความรู้ที่เกิดจากการวิจัย คือ 3P: MDBS Model หมายถึง 3 หลักการ ได้แก่ หลักการจัดการ (management principles) หลักการพัฒนา (development principles) และหลักพุทธธรรม (Buddhism) ดังแผนภูมิข้างล่างนี้

Development a Large-Field Agriculture Longan by Buddhism of Phayakaew Sub-District Chiangklang District Nan Province

สามารถอธิบายองค์ความรู้ (3P : MDBS Model) หมายถึง 3 หลักการกับหนึ่งกลุ่มสังคมและขับเคลื่อนด้วยพลังบวร กล่าวคือ กลุ่มสังคมตามหลักทศ 6 ได้แก่ เบื้องหน้า-บิดามารดา เบื้องขวา-ครูอาจารย์ เบื้องหลัง-สามีภรรยา เบื้องซ้าย-มิตรสหาย เบื้องล่าง-ทาสคนใช้ เบื้องบน-สมณะ และพลังบวร ได้แก่ บ้าน-ชุมชน วัด-ศาสนา โรงเรียน-ราชการ) มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

M: Management Principles หมายถึง หลักการจัดการเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้วอำเภอเชียงกลางจังหวัดน่าน 2 ประการ คือ ประการที่ 1 หลักการจัดการ ได้แก่ การวางแผน (Planning) การจัดองค์กร (Organization) การบังคับบัญชา (Commanding) การประสานงาน (Co-ordinating) การควบคุม (Controlling) ประการที่ 2 หลักการพัฒนา ได้แก่ พัฒนาตน พัฒนาคน และพัฒนางาน

D: Development Principles หมายถึง หลักการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ลำไยตามแนวพุทธของตำบลพญาแก้วอำเภอเชียงกลางจังหวัดน่าน 3 ประการ อธิบายได้ว่า พัฒนาตน พัฒนาคน และพัฒนางาน เพื่อขับเคลื่อนงานด้านลดต้นทุนการผลิต ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ด้านคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ด้านการรับรองผลิตภัณฑ์ ด้านการตลาด

B: Buddhism หมายถึง เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) อธิบายได้ว่า 3 ห่วง คือ ทางสายกลาง ห่วงที่ 1 คือ พอประมาณในทุกอย่าง ความพอดีไม่มากหรือน้อยจนเกินไปโดยต้องไม่เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อน ห่วงที่ 2 คือ มีเหตุผล การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ห่วงที่ 3 มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล 2 เงื่อนไข ได้แก่ เงื่อนไขที่ 1 ความรู้ คือ มีความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักการจัดการและหลักการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่อย่างรอบ

16 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2565)

ด้าน เจื่อนไขที่ 2 เจื่อนไขคุณธรรม มีความตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ตลอดถึงหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับเกษตรแปลงใหญ่ลำไยของตำบลพญาแก้วอำเภอลำปางจังหวัดน่าน

S : Social group/Pavara หมายถึง ทิศ 6 คือ บุคคลที่เราต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธทางสังคม ดุจทิศที่อยู่รอบตัวเกษตรแปลงใหญ่ลำไย อธิบายได้ว่า ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดา บิดา เพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ เพราะเป็นทักษิณบุคคล ควรแก่การบูชาคุณ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตรภรรยา เพราะติดตามเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย เพราะเป็นผู้ช่วยให้ข้ามพ้นอุปสรรคภัยอันตราย และเป็นกำลังสนับสนุน ให้บรรลุความสำเร็จ ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้และคนงาน เพราะเป็นผู้ช่วยทำงานต่างๆ เป็นฐานกำลังให้ ทิศเบื้องบน ได้แก่ พระสงฆ์ เพราะเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรม และเป็นผู้นำทางจิตใจ สรุปรวมสถาบันทางสังคมที่เข้ามาขับเคลื่อนการเกษตรฯ ให้เป็นไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ได้นั้นก็คือพลัง “บวร” บ : บ้าน-ครอบครัว-ชุมชน ว : วัด-พระพุทธศาสนา ร : โรงเรียน-ส่วนราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

บทสรุป

โครงการระบบการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ซึ่งเป็นนโยบายสำคัญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในการแก้ไขปัญหาโครงสร้างการผลิตสินค้าเกษตรของประเทศไทย ตามยุทธศาสตร์ 20 ปี ของรัฐบาล โดยมุ่งหวังให้เกษตรกรเกิดการรวมกลุ่มทำการผลิตสินค้าเกษตร มีการบริหารจัดการร่วมกัน อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล แต่เนื่องจากการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่ในภาวะวิกฤตโควิด-19 เกษตรกรจะต้องเผชิญกับความเสี่ยงในด้านการตลาดสูงมาก รวมถึงการลงทุนในกระบวนการผลิตที่สูงตามมาเช่นกัน ดังนั้นการพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่จึงต้องมีกระบวนการพัฒนาคน-งาน-สินค้าอย่างเป็นระบบ มีความต่อเนื่อง เชื่อมโยง ทำแล้วต้องเกิดความเจริญจริงๆ คือไม่เกิดปัญหาตามมา การนำหลักธรรมเข้ามามีบทบาท ในการพัฒนางานระบบการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ จะทำให้การพัฒนาเกิดความมั่นคง ยั่งยืน เพราะการพัฒนาในทางพระพุทธศาสนา คือการพัฒนาคนให้มีความสุข มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม มุ่งเน้นผลที่เกิดขึ้น คือความสุขของมนุษย์เท่านั้น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ควรนำผลการวิจัยไปเป็นนโยบายดังนี้

การพัฒนา กลุ่ม ต้องมีการเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างเกษตรแปลงใหญ่ที่อื่นๆ และผู้ประกอบการเข้าด้วยกัน มีการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการด้านการผลิต และการตลาดให้แก่สมาชิก

การแปรรูปผลิตภัณฑ์ และความหลากหลายทางผลิตภัณฑ์ ให้ภาครัฐเข้ามาสนับสนุนด้านนวัตกรรม ให้ความรู้ด้านต่างๆ เพื่อเพิ่มทักษะอาชีพให้แก่สมาชิกกลุ่ม

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ หน่วยงานในสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ควรนำผลการวิจัยไปส่งเสริมและพัฒนาเกษตรแปลงใหญ่หรือการส่งเสริมการเกษตรทั่วไป เชื่อมโยงการใช้หลักพุทธธรรมกับการดำเนินงานเพื่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนในอาชีพ

3 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

1) การประสบความสำเร็จในการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการบริหารจัดการและการพัฒนาการเกษตรเพื่อเปรียบเทียบวิเคราะห์หาแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนา กลุ่มลำไยแปลงใหญ่ต่อไป

2) ควรมีการศึกษาวิจัยเพิ่มเติมในเรื่ององค์ประกอบและสาเหตุปัจจัยที่เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มเกษตรกรเกี่ยวกับการพัฒนาการรวมกลุ่มในการดำเนินกิจกรรมอื่นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กานต์ เสกขุนทด. “การพัฒนาการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ไปสู่การปฏิบัติ”. *วารสารวิจัยและพัฒนา*. ปีที่ 13 ฉบับที่ 3 กันยายน-ธันวาคม 2561: 86-98.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. *คู่มือการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ : แนวทางการดำเนินงานระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER2/DRAWER068/GENERAL/DAT/A0000/00000407.PDF> [3 กุมภาพันธ์ 2559].

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. *สรุปสาระสำคัญของโครงการตามนโยบายสำคัญ (Agenda) 15 โครงการ*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.moac.go.th/dwl-files-401291791_023 [26 มีนาคม 2565].

กองนโยบายและแผนพัฒนาการเกษตรสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. *ภาวะเศรษฐกิจการเกษตร ปี 2563*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <http://www.oae.go.th/view/1A3/33883/TH> [3 ธันวาคม 2563].

18 วารสาร มจร พุทธศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม – สิงหาคม 2565)

สถาปกรณ กำนัดคีรี. ระบบสหกรณ์กับเศรษฐกิจพอเพียง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.trueplookpanya.com/learning/detail/34928> [26 มีนาคม 2565].

นายกี ใจวงศ์ และคณะ. การเกษตรกรรม: ปรำชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่น. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.sritoy.go.th/index/add_file/B9Nd1GCMon34126.pdf [26 มีนาคม 2565].

บุหงา จินดาวาณิชสกุล. “แนวทางการส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ในการผลิตลำไยนอกฤดู จังหวัดสระแก้ว”. วิทยานิพนธ์ปริญญาเกษตรศาสตรมหาบัณฑิต. นนทบุรี: มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช, 2561.

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดช. ปรำชญ์เศรษฐกิจพอเพียง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.chaipat.or.th/> [21 มีนาคม 2565].

พระมหาก้องไพโร สาคโร (เกตุสาคร) และ พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ. “การบูรณาการพุทธธรรมในการพัฒนาก้าวหน้าของเกษตรทฤษฎีใหม่”. *Journal of Modern Learning Development*. ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 กรกฎาคม-สิงหาคม 2563: 185-195.

พระมหาวิระศักดิ์ อภินนทเวที (แสงพงษ์). “การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับเกษตรทฤษฎีใหม่ของศาสตร์พระราชา”. *วารสารมหาจุฬานาครทรรณ*. ปีที่ 6 ฉบับที่ 8 ตุลาคม 2562: 3773-3787.

พระราชดำรัส. ปรำชญ์ของเศรษฐกิจพอเพียง. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.nhtech.ac.th/Sufficient/> [26 มีนาคม 2565].

ภัทรา เรื่องสินภิญญา. “บัญชีครัวเรือนเรื่องใกล้ตัวที่ถูกรองข้าม”. *วารสารวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*. ปีที่ 7 เล่มที่ 1 ตุลาคม 2554-มีนาคม 2555: 20-28.

วิรัชพัชร บางปลากด. “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์บ้านพันเสาอำเภอบางระกำจังหวัดพิษณุโลก”. *Journal of MCU Peace Studies*. Vol. 7 No. 3 (May-June 2019): 838-853.

อัครเดช พรหมกัลป์ และคณะ. “ปรำชญ์เศรษฐกิจพอเพียงกับการขับเคลื่อนหน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.) ในการพัฒนาสังคมเชิงพุทธบูรณาการภายใต้การขับเคลื่อนตามแนวประชารัฐ”. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศณ มจร*. ปีที่ 8 ฉบับที่ 6 (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2563): 2439-2451.

